

GYÓGYÍTÓ EMBER

BESZÉLGETÉS SZABADOS GYÖRGYRŐL
KODOLÁNYI GYULÁVAL

Kodolányi Gyula: Szabados György gyógyító ember volt, nemcsak nagy művész. És a kettő megfér és összetartozott benne, diplomás orvos volt. Noha gyerekkora óta zongorázott, nem végzett zeneakadémiát. Szellemileg vagy zeneszerzésileg nemigen találhatta volna a helyét az intézményes felsőoktatásban akkor, az 50-es évek végén. Remek orvos volt, az az intuitív, empatikus tehetség volt meg benne, ami a legjobb belgyógyászokat jellemzi, és a holisztikus szemlélet. Önála mindig összetartozott az, ami a lélekben történik, és ami a testben. Azt, hogy gyógyító ember volt, azt tágabban úgy értem, hogy nemigen ismerek mást, akinek a társaságában olyan jó volt lenni, mint az övében. Része a képnék, hogy ezt százak meg százak mondhatják el. Beszélünk egy nagy magyar művészről, aki Magyarországon alig volt ismert, de Magyarországon is százak meg százak érezték úgy, hogy a barátai, mert övele együtt lenni azt jelentette, hogy megfürdünk egy rendkívül nagylelkű, empatikus embernek az aurájában, aki nem volt soha olyan fáradt vagy feszült, hogy ne tudjon odafigyelni a másikra, és ne mondjon neki valami személyesen hasznosat. Ő a zenéről is azt gondolta, magáról a szellemi életéről is, hogy nagyon tágasnak és gyógyítónak kell lennie – nagylelkűnek, befogadónak, nyitottnak. Legyen benne a teremtés bősége, és legyen magyar.

Antall István: *A magyar dzsessz-életben voltak zseniális virtuózok, de talán ő volt a legelső, aki azt mondta, hogy nem feltétlen csak az amerikai dzsesszhagyományokat kell életre keltenünk, hanem annak tanulságait*

levonva a magyar folklór, a magyar népzene hagyományait is próbáljuk fölleleveníteni.

K. Gy.: Ő nem tartotta magát dzsessz-zenésznek, noha azt gondolom, hogy képzettsége is meg a művei egy része is feljogosítana bennünket arra, hogy ezt mondjuk róla. Nem szólva arról, hogy az improvizatív dzsessz amerikai nagyságai jöttek el vele játszani nemegyszer Magyarországra, Európába. A MAKUZ-ban, az őáltala létrehozott Magyar Királyi Udvari Zenekarban csak olyan zenészek játszhattak, akik dzsessz- vagy népzenei képzésen is átmentek. Mert úgy tartotta Szabados, hogy az igazi zene az archaikus gyökerű, és mindenütt, ahol archaikus, a mi értelmezésünk szerint népzeneét játszanak, a zenének alapvető tulajdonsága az improvizáció. Olyan zenészekkel akart játszani, akik tudnak improvizálni. Ő ezt a zenét szabadzenének hívta, s ehhez a fogalomhoz, ha jól tudom, az említett amerikaiak ugyanebben az időben jutottak el a dzsessztől kiindulva. Az biztos, hogy a dzsessz nagyon közel állt hozzá, írt esszéket a dzsessz és a népzene rokonságáról, és magát a dzsessz-improvizációs műfajt is igen sokra tartotta, de mégsem volt dzsessz-zenész. Azt gondolom, hogy ő a klasszikus zene, a népzene és a dzsessz, az archaikus zenének a világát tökéletesen integrálta.

A. I.: *Egy szikár, magas férfi volt, nehezen merte az ember megszólítani. De hogyha kapcsolatba került vele, azonnal felnyílt ez a burok. Láthatóan artistikus személyiség volt. Nem tudok rá mást mondani, messziről látszott róla, hogy ő művész.*

K. Gy.: Tartásos ember volt, és nagyon szép alkatú. Hozzá tartozik ehhez, hogy vízilabdázott sokáig, és élete végéig imádott úszni. Talán ez látszott az ő vállán, hátán, egész tartásán. Ugyanakkor valóban kifinomult, de nem élveteg vagy gyenge személyiségre valló fej ült ezen a szép felsőtesten. Biztos az, hogy ő tudott nagyon szigorú lenni. Inkább azt mondanám, hogy komoly volt. De nem volt savanyú ember, és ahogy már említettem, bárki, aki egy mondatot váltott vele, azonnal megkapta tőle a mosolyt, a humort és a figyelmet.

A. I.: *Az irodalom mit tudott kezdeni ezzel a személyiséggel, kérdezem én, mikor pontosan tudom, hogy Kodolányi Gyula, Kobzos Kiss Tamás és Szabados György között egy közös műig jutott el az az együttgondolkodás, amely nyilván már korábbi szimpátián alapult.*

K. Gy.: *A kormányzó halálára gondolsz, erre a táncszínházi műre vagy táncoperára, amelyet 1989-ben írtunk. A negyedik alkotó, és bizonyos szempontból a legfontosabb is, a magyarkanizsai Nagy József, vagyis Josef Nadj volt, aki a JEL táncszínház vezetője, megalkotója Franciaországban, és az egyik leghíresebb európai táncművész. Ezt a művet közösen és párhuzamosan alkottuk a nyári hónapokban. Akkor tudtuk, éreztük és éltük a rendszerváltozást, tudtuk, hogy jön az áttörés. A történetet Gyuri és Nagy Jóska – más néven Szkipe – találták ki, egy elbukó kínai császárról, természetesen, valójában Kádár Jánosról, az ő bukásáról és a kádári szellemiségről szólt. Ezért a magyar*

verzió címe *A kormányzó halála* lett, míg a francia cím császárról szól – *La Mort de l'Empereur*. Szkipe hozott videofelvételeket a táncpróbákról, több jelenetet, és ezektől, a történettől és a mozgások karakterétől felpörgött az én inspirációm is, és két hónap alatt megírtam a verseket, amelyek feszes szabad versek lettek, tömörök, archaikusan ismétlők, olykor groteszkek. Majd pedig ezeket az alkotófolyamatba szintén beavatott Kobzos Kiss Tamás kántálta az előadáson az ő nagyon sajátos, keleti stílusában. Tehát tulajdonképpen szimbolikus és a távol-keleti színház ihletében stilizált mű ez, de ugyanakkor a mozgás, a látvány részleteiben érdesen mai, kemény, olykor durva. Mégis, a szépség magját, a fényt és az ellágyulást is magában viselő mű született. Ennek a talán egyetlen, 1989 szellemét megjelenítő színpadi műnek nagy sikere lett Nyugat-Európában, és több mint két évig játszotta a társulat, Rotterdamtól Avignonig, Párizstól Salzbургig. A darabot egyébként azon a napon mutattuk be az atlanti Brestben, kilencszáz néző előtt, amikor ledől a berlini fal, 1989 novemberében. A véletlen a legjobb rendező... A történetben az a szomorú, hogy ezt hazai közönség soha nem láthatta. Amikor Budapest városra meghívta a társulatot 91-ben, akkor közölték Nagy Józseffel, hogy *A kormányzó halálának* előadását nem kéri. Akkor én már Antall József mellett dolgoztam, és eléggé nyilvánvaló, hogy elhallgató személyiség lettem emiatt bizonyos körökben. Ez lehetett az egyik ok bizonyosan.

A. I.: *Az ember nem akarja elhinni, hogy perifériára lehet szorítani olyan értékeket – nem akarok nagy szavakat használni –, olyan nemzeti értékeket, amelyek a modernitás körében is hihetetlenül fontosak, amelyeknek nemzetközi sikere van. Ha én most Magyarországon a Nagy-körúton megkérdezném, hogy ki az a Nagy József, senki nem tudná, ugyanúgy, ahogy egészen biztos vagyok, hogy szűk egyetemi rétegeken kívül senki nem ismerné Szabados György nevét sem.*

K. Gy.: Volt egy kimondatlan, de világosan tapasztalható direktívája a kádári kulturális élet irányításának, aminek az volt a lényege, hogy az utolsó nemzedéknek, amelyik 56-ot, hegy úgy mondjam, már eszmélő fejlet és szívvel élte át, a legerede-

tibb és legtehetségesebb tagjait nem szabad szóhoz engedni. Meg kellett akadályozni, hogy ismertségben fel-nőhessünk az idősebbek legjobbjaihoz. Mert a miénk egy meg nem alkuvó nemzedék lett. Azokra gondolok, akik tizennégy–tizennyolc évesek voltak 1956-ban. A mi nemzedékünk beérésével kezdődik az, hogy a kultúrpolitikusok elkezdnek fiatal költőnek nevezni harmincéves embereket, még negyvenéves embereket is. Műveinket csak kiállítás- és antológiarezervátumokba engedik esetleg be, és semmifajta intézmény nem juthat a kezünkbe a kulturális életben. Az igazán eredeti alkotókat vagy a túrt, vagy a tiltott kategóriába sorolják be. Ezt Gyuri megkapta nagyon korán, fölfigyeltek rá már az *Esküvő* meg a *Baltás zsoltár* idején. Utóbbi 73-as mű volt, amelynek egy gyönyörű katonaeének, egy magyar népdal a fő motívuma, amit ő énekel benne, kántál sajátosan, és abban a kiforrott kompozícióban és hangszerezésben, ami őt már akkor jellemzi. És aztán, amikor bemutatja a *Szarvassá vált fiúkat* Szegeden, a Szabadtéri Játékokon 83-ban Markó Iván társulata, nyilvánvaló 1956-os utalásaival, akkor Szabados Györggyel Berecz János, az MSZMP egyik ideológiai főembere, már ott az előadás után közli, hogy ez nem megy. Magyarán szólva ez a mű be lett tiltva évekre, és Szabados György nem jutott szóhoz. Eközben pedig óriási közönsége lett Gyurinak Nyugat-Németországban, Hollandiától Spanyolországig és Belgiumtól Jugoszláviáig.

A. I.: *Ezután következett a rendszerváltás, de a rendszerváltás ebből a szempontból teljesen érintetlenül hagyta ennek a generációnak a fogadtatását.*

K. Gy.: A magyar kultúrában a rendszerváltozás nemigen történt meg. A látszólagos ellenzékiességben befutott művészek egy köre szövetséget kötött a 90-es évek elején, az antallai demokráciatörekvésekkel szemben, egy olyan pénzügyi és politikai érdekkörrel, amelynek az volt az érdeke, hogy elhitesse, hogy Magyarországon nem volt szükség 1989-re, mert a reformkommunisták úgyis elvitték volna az országot oda, ahova el kellett jutnia. Hogy 56 értékelése kérdéses. És hogy az ügynöktörténetek igazsága sem egyértelmű. Mindannak az elmosása, elmaszátolása történt tehát, amiről 1989–1990 szólt.

A mellébeszélés habitusa aztán átterjedt a kultúrára is. Aki a minőségigényével, szókimondásával és – mondhatnám – igazi nemzetköziségével ebből az egész dologból kilógott, azt továbbra sem engedték térhez jutni. Tehát horizontjában, ízlésében szinte ugyanolyan zárt, euro-provinciális véleményformáló hálózaté a prim ma is a kultúrában, mint 1990-ig.

A. I.: *De Szabados György esetében mégiscsak kiteljesedett életműről beszélhetünk, amelynek virágzó közege van itthon is.*

K. Gy.: Valóban. Az elmaradt dolgok – például a Bartók–Kodály forogatókönyvünk megfilmesítése – fájnak, és fájnak neki is. Az általad említett „periférián” azonban Gyuri műve és személyisége elismert – szinte bálványozott – és hatékony volt. Az ő személye és munkássága összefogó kapocs az elmúlt évtizedek legeredetibb alternatív műfajai között, a tánc-házi muzsikálástól az improvizatív zenén át a mozgás-színházig – vagyis abban a tágas mezőben, ahol korunk futószalagon gyártott silányságait leginkább haladta meg az alkotó szellem. Elég felidézni az utolsó évtized három nagy Szabados-munkáját. A Szent Istvánra emlékező, Sík Sándor versére írt *Jelenést*, a Babits Mihály verseire, énekszólóra és szimfonikus zenekarra írt *Három éneket*, és a Mákó Miklóssal bemutatott zongora-trombita duót, *A szépség szívét*. Ez utóbbi mű a címét egy ókori kínai értekezéstől kapta. Szabados György horizontja tehát hamvasi – de beletartozott az egykori Kassák Klub és a Fonó Budai Zeneház is. Ilyen égbolt alatt szól a Szabados-zene, az éterikus koboz-dallamtól a síró, sodró, tomboló örömenekig.

(A Magyar Rádió Kultúrkörében 2011. június 27-én elhangzott beszélgetés szerkesztett, bővített változata. Első megjelenése a Magyar Szemle Új folyam XX. 7-8. számában.)

ANTALL ISTVÁN rádiós, újságíró, író. A Magyar Rádió Kulturális Szerkesztőségének irodalmi szerkesztője. A Gondolat-jel, a Rádió kulturális hetilapjának szerkesztő-műsorvezetője.